

Dunai Marina[1]: A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés alkalmazásának anyagi jogi feltételei a 2/2007 (I. 24.) Alkotmánybírósági határozat tükrében

Debreceni Jogi Műhely, 2007. évi (IV. évfolyam) 2. szám (2007. április)

A büntetőeljárás megindítását megelőzően alkalmazható titkos információgyűjtés és a nyomozás elrendelése után igénybe vehető titkos adatszerzés olyan eszközök, melyek a szervezett bűnözés bűnüldöző szervek általi felderítését, s emellett a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben (Rtv.) illetve a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben (Be.) taxatív felsorolt bűncselekmények felgöngyölítését nagymértékben segítik, s amelyek nélkül az elkövetők személyének felderítése, a bűncselekmény megtörténtét vagy a bűnösséget alátámasztó bizonyítékok összegyűjtése nehézkessé, bizonyos esetekben pedig egyenesen lehetetlenné válna.

Azonban ezek az eszközök természetüknél fogva sértenek több, az Alkotmányban rögzített alapjogot, úgymint az információs önrendelkezési jogot, információáramlás szabadságához és a személyes adatok védelméhez való jogot, a magánélethez, privát szférához való jogot, a magánlakás és levelezés tisztelgés tartásához való jogot, vagyis ezen titkos eszközök és módszerek alkalmazása súlyos beavatkozást jelent az egyén életébe, ezért igénybevételüknek csupán kivételesen, átmeneti, végső megoldásként lehet helye[2].

Ultima ratio jellegét a Be. is kihangsúlyozza, amikor kimondja, hogy a titkos adatszerzésnek a 201. §-ban és az (1)-(5) bekezdésben meghatározott esetekben is csak akkor van helye, ha megalapozottan feltehető, hogy más módon a bizonyíték beszerzése kilátástalan, vagy aránytalanul nagy nehézséggel járna, és a titkos adatszerzéssel a bizonyíték beszerzése valószínűsíthető[3].

Mint már említettem, a Be. és az Rtv. taxatív felsorolja azokat az eseteket, melyek kapcsán titkos adatszerzésre, illetőleg titkos információgyűjtésre kerülhet sor. Ez a taxatív felsorolás megfelel az Emberi Jogok Európai Bírósága által meghatározott azon követelményeknek, hogy a szabályozásnak törvényi szintűnek kell lennie, a törvénynek megfelelő garanciákat kell tartalmaznia, így tehát kielégítő mértékben meg kell határozni a beavatkozást indokló eseteket, körülményeket, valamint a beavatkozás feltételeit.

A Be. jelenleg hatályos szövege szerint titkos adatszerzésnek akkor van helye, ha az eljárásötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos, továbbá országhatáron átnyúló bűnözéssel kapcsolatos, kiskorú ellen irányuló, sorozatban vagy szervezett elkövetéssel megvalósuló (ideértve az üzletszerűen, bűnszövetségben vagy bűnszervezetben történő elkövetést is), kábítószerrel vagy kábítószernek minősülő anyaggal kapcsolatos, pénz- vagy értékpapír-hamisítással kapcsolatos, fegyveresen elkövetett bűncselekmény vagy ilyen bűncselekmény kísérletének, illetőleg előkészületének gyanúja miatt folyik.[4]

Ezek tehát a titkos adatszerzés alkalmazásának anyagi jogi feltételei. Ezek a feltételek nem konjunktívak, tehát bármelyik felsorolt bűncselekmény megvalósulása esetén helye lehet titkos adatszerzésnek.

A törvény indoklása szerint az utóbbi esetek felsorolására azért volt szükség, mert ezen bűncselekményeknek ezek a minősítő körülményei olyan társadalomra veszélyességet jeleznek, amelynél indokolt lehet a különleges eszköz alkalmazása.

A titkos információgyűjtésre vonatkozóan az Rtv. rendelkezései a következők: A Rendőrség a 69. § (1) bekezdésében[5] felsorolt titkos információgyűjtésre szolgáló eszközöket és

módszereket az ott meghatározottak szerint alkalmazhatja a bűncselekmény gyanúja miatt körözött személy felkutatására, továbbá, ha az (1) bekezdésben nem említett bűncselekmény[6] a nemzetközi bűnüldözéssel kapcsolatba hozható, gyermekkorú ellen irányul, sorozatban vagy szervezett elkövetéssel valósul meg, a kábítószerrel vagy kábítószernek minősülő anyaggal kapcsolatos, pénz- vagy értékpapír-hamisítással kapcsolatos, fegyveres elkövetéssel valósul meg, terror vagy terror jellegű, vagy ha a közbiztonságot súlyosan megzavarja[7].

A törvény indoklása szerint ezen bűncselekménykategóriák taxatív felsorolására azért van szükség, mert felderítésükhöz a titkos eszközök és módszerek igénybevételét megalapozó különleges érdek fűződik. A bűncselekmény felderítéséhez fűződő különleges érdek nemcsak a Btk.-ban meghatározott büntetési tétel nagyságában tükröződik, a cselekmény jellege, elkövetési módja más, jelentős társadalmi veszélyességet rejt magában.

Hiába azonban a taxatív felsorolás, azt hiszem mindenki számára szembetűnő, hogy igen sok bűncselekmény esetén, igen kiterjedt körben alkalmazhatóak ezek a titkos eszközök. Felmerül a kérdés: Vajon minden esetben szükség van az igénybevételükre a bűncselekmény, az elkövető személyének felderítéséhez, a bizonyítékok összegyűjtéséhez? Vajon megfelel-e a szabályozás az alapjogok korlátozását „igazoló” szükségességi-arányossági mércének, követelménynek? Vajon ezek a fogalmak elég egyértelműek-e ahhoz, hogy ne tegyék lehetővé az önkéntes alkalmazásunkat?

Hasonló gondolatok fogalmazódhattak meg annak az indítványozónak a fejében is, aki az Rtv. 69. § (3) bekezdése a)–h) pontjait és a Be. 201. § (1) bekezdésének b)–g) pontjait az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében foglalt jogbiztonság követelményének sérelmére hivatkozással az Alkotmánybíróság előtt megtámadta. Emellett a Be. 201. § (1) bekezdés a) pontja kapcsán alkotmányellenes mulasztás megállapítására is indítványt tett.

Indokolásában részletesen kifejtette, hogy a titkos információgyűjtésnek az Rtv. 69. § (3) bekezdése a)–h) pontjaiban[8] és a titkos adatszerzésnek a Be. 201. § (1) bekezdésének b)–g) pontjaiban[9] meghatározott feltételei „önmagukban is alig értelmezhető” vagy csak „részben értelmezhető” fogalmakat takarnak, egymással sincsenek kellően összehangolva, az alapjogok korlátozásával összefüggésben pedig sértik a szükségesség és arányosság követelményét. Álláspontja szerint összességében mind az Rtv., mind a Be. feltételrendszerének jelenlegi megfogalmazása megengedi az önkényes bírói értelmezést, mert nem felel meg a normavilágosság követelményének. Ennek folytán túlságosan tág határok között alkalmazhatók a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtésnek, illetve a titkos adatszerzésnek a jelzett törvényekben felsorolt eszközei. Tisztázatlanul marad továbbá az ügyésznek a titkos információgyűjtésen, illetve a titkos adatszerzésen alapuló nyomozásban betöltött szerepe, illetve szabályozatlan a jogorvoslat kérdése is.

Összességében az általa kifejtett indokokra figyelemmel az Rtv. 69. § (3) bekezdés a)–h) pontjainak és a Be. 201. § (1) bekezdés b)–g) pontjainak azonnali hatályú megsemmisítését javasolta.

A Be. 201. § (1) bekezdés a) pontja vonatkozásában arra hivatkozott, hogy a titkos adatszerzés feltételei között nem szerepel az Rtv. 69. § (1) bekezdése szerinti azon korlátozás, amely csak büntettek esetén teszi lehetővé a titkos eszközök és módszerek alkalmazását. Álláspontja szerint ez a hiányosság sérti az alapjogok szükséges és arányos korlátozásának alkotmányi követelményét. Erre figyelemmel mulasztás megállapítását indítványozta[10].

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az indítvány és a bírói kezdeményezések részben megalapozottak. A 2/2007 (I.24.) számú határozatának indoklásban a következőkre hivatkoztak:

Az Alkotmánybíróság korábbi határozatai rámutattak arra, hogy az államnak kötelezettsége a büntető igény érvényesítése. Ezt a feladatát csak akkor tudja megfelelően ellátni, ha a büntető igazságszolgáltatásban közreműködő szerveknek a bűnüldözéshez hatékony eszközök állnak rendelkezésére. Ezek az eszközök lehetnek súlyosan jogkorlátozóak és a bűncselekmény elkövetőjén kívül más állampolgárokat is érinthetnek, de kiemelték azt is, hogy egy jogállamban a bűnüldözés csakis szigorú, az anyagi és az eljárási jogszabályok által meghatározott rendben folyhat[11].

„A jogállamiság, valamint az alkotmányos büntetőjog követelményei megkívánják, hogy az állam a büntető hatalmát olyan szabályok szerint gyakorolja, amelyek egyensúlyt teremtenek az egyéneket az állammal szemben védő garanciális rendelkezések, ezen belül elsősorban a büntetőeljárás alá vont személy alkotmányos jogainak védelme és a büntető igazságszolgáltatás megfelelő működésével kapcsolatos társadalmi elvárások között.”[12]

Az Alkotmánybíróságnak a büntetőeljárás garanciarendszerével szemben megfogalmazott alkotmányi követelményeket vizsgáló határozatai azonban csak az ügynevezett nyílt eljárásokra vonatkoztak. Nem vizsgálták azt a kérdést, hogy a büntetőeljárásnak része lehet-e az alkotmányos alapjogokat súlyosan korlátozó titkosszolgálati eszközök alkalmazása, s hogy ezen eljárásban az alkotmányi garanciák miként érvényesülhetnek[13].

Az Alkotmánybíróság megerősítette, hogy a titkos eszközök alkalmazása alapvetően korlátozza a magán- és családi élet, a magánlakás és levelezés tiszteletben tartásához, s ehhez szorosan kapcsolódva, az információs önrendelkezéshez, az információáramlás szabadságához és a személyes adatok védelméhez való jogot. Ezzel kapcsolatban kimondta, hogy egy-egy alapjog korlátozásának alkotmányos határait az Alkotmánybíróság minden esetben a szükségesség–arányosság tesztje alapján vizsgálja. Esetről esetre állapítja meg, hogy a jogszabály meghozatalakor a törvényhozónak volt-e alkotmányosan elismerhető kényszerű oka az alapjog korlátozására és a korlátozás súlya az elérni kívánt céllal arányban áll-e, továbbá a lehetséges eszközök közül a jogalkotó a legenyhébbet választotta-e[14].

Az alapjog korlátozhatósága feltételeinek vizsgálatakor az Alkotmánybíróság minden esetben figyelembe veszi a magyar államra kötelező egyezmények, így a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányából[15], valamint az Emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményből[16] fakadó követelményeket. Az Emberi Jogok Európai Bírósága az ítéleteiben kifejtette, hogy a 8. Cikk. 1. bekezdésében garantált jog egy demokratikus társadalomban csak a 2. bekezdésben meghatározott törvényes keretek között, az ott rögzített célokból, a szükségesség igazolása mellett korlátozható.

Határozataiban a Bíróság rámutatott azokra a követelményekre, amelyeket a titkos eszközök használatára vonatkozó szabályozásnak minimálisan ki kell elégítenie. Kiemelte, hogy éppen azért, mert az alapjogokba történő beavatkozás titkos, s mert az ilyen eszközök használata a végrehajtó hatalomnak „beláthatatlan” lehetőségeket ad, elengedhetetlen, hogy már maguk az eljárások kellő garanciát nyújtsanak az egyén jogainak érvényesülésére. Ez pedig megkívánja, hogy az államok hangsúlyt helyezzenek a precíz és részletes, követhető, az állampolgárok számára is hozzáférhető szabályok megalkotására. A jogi szabályozásból világossá kell válnia az ilyen eszközöket alkalmazó hatóság hatáskörének, az intézkedések lényegének, azok gyakorlása módjának. A Bíróság a világos normatartalom követelménye körében arra is rámutatott, hogy a törvényeknek tartalmazniuk kell a beavatkozást indokoló eseteket, körülményeket és a beavatkozás feltételeit. Minimális biztosítékként szerepelnie kell bennük továbbá az érintett személyek körének meghatározására alkalmas feltételeknek, az alkalmazás dokumentálására és a dokumentáció megővésére, valamint megsemmisítésének szabályaira vonatkozó rendelkezéseknek. Az alkalmazásról szóló döntés meghozatala körében pedig a

hatóságok nem kaphatnak túl széles mérlegelési jogot[17]. Az alkalmazás garanciái közé tartozik továbbá, hogy (külső személyek számára) az információkhoz való hozzáférést korlátozni kell[18].

Az Egyezményt aláíró egyes országok eltérő szabályozást alakítottak ki a fenti követelmények teljesítése érdekében. Az államok szabályozási gyakorlata egységes azonban abban, hogy a titkos eszközök és módszerek felhasználását kivételesnek tekinti. Alkalmazásukra szokásos nyomozási eszközként nem, csak súlyos (minősített), pontosan körülírt bűncselekmények felderítésével összefüggésben van mód. Bevetésükre az általános és speciális feltételek teljesülése esetén is csak akkor kerülhet sor, ha a felderítés vagy a nyomozás hagyományos módszereit várhatóan csak „nem kielégítő eredménnyel” lehetne alkalmazni[19].

Lássuk, milyen az erre vonatkozó magyar szabályozás.

Az Alkotmánybíróság már a 16/2001. (V. 25.) AB határozatában rámutatott arra hogy az alapvetően titkos és sajátos eszközöket használó tevékenység azért igényel megfelelő jogi szabályozást, hogy a szolgálatok „semmilyen körülmények között ne jelenthessenek veszélyforrást a demokratikus jogrendre.” Ennek érvényesülése érdekében elengedhetetlen követelmény, hogy az alapvető jogok a titkos eszközök használata során is csak a szükségesség keretei között legyenek korlátozhatók[20].

A különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvény rendelkezései még tartalmazták, hogy különleges eszköz (módszer) csak a törvényben felsorolt esetekben és csak akkor alkalmazható, ha az adatok más módon nem szerezhetők be. A titkos információgyűjtés kapcsán ma csupán a Nbtv. 53. § tartalmaz hasonló feltételt. Az Rtv., illetve a rá épülő Vám törvény[21], a Határőrségről szóló törvény[22], és az Ügyészségről szóló törvény[23] nem állít fel semmilyen, az elérni kívánt célra vonatkozó, korlátozó értelmű, objektív szükségességi kritériumot. A titkos adatszerzésre a Be. 202. § (6) bekezdése már azon az alapon is lehetőséget biztosít, ha más módon csak „aránytalan nehézséggel” szerezhető be a bizonyíték és „valószínűsíthető”, hogy a titkos adatszerzés eredményre vezet. Ebből, az alkalmazás szükségességességre és megengedhetőségre vonatkozó igen tág határokat kijelölő megfogalmazásból, illetve a titkos információgyűjtés esetén az általános feltételre vonatkozó törvényi kritérium hiányából már önmagában is az következik, hogy a jogalkalmazónak határozott feltételekhez nem kötött, széles mérlegelési joga van a titkos eszközök igénybevételére[24].

Az Rtv. támadott 69. §-a a titkos információgyűjtést – a titkos adatszerzésnél tágabb körben és a szükségességre vonatkozó általános törvényi korlát nélkül - lényegében csak egyes speciális feltételeket megjelölve engedi meg. A 69. § (1) bekezdése szerint ilyen eszközök alkalmazása bűnüldözési célból az (1) bekezdésben, illetve a (3) bekezdés első fordulatóban megjelölt esetekben lehetséges. A bűnüldözési célt azonban a 63. § (1) bekezdése - ugyancsak széles értelemben - határozza meg[25]. A titkos információgyűjtés alkalmazására nemcsak megtörtént bűncselekmények vagy legalább azok gyanúja esetén kerülhet sor, mivel a prevenció és a személyi védelem a bűncselekmény és az elkövető, illetve a bizonyíték felderítésén kívül esik. Ennél fogva e tekintetben nem is értelmezhetők a titkos információgyűjtésnek a 69. § (1)–(3) bekezdésében meghatározott különös feltételei, mert maga a bűncselekmény, mint viszonyítási alap hiányzik. A megelőzés pedig már önmagában is egy olyan általános felhatalmazás, amelynek alapján a titkos információszerzés határai tetszés szerint kiszélesíthetők[26].

A Be. ennél szűkebb körben vonja meg a titkos adatszerzés feltételeit. Egyrészt érvényesül a 206. § (6) bekezdésében meghatározott általános szükségességi korlát, másrészt pedig a titkos adatszerzés csak az e törvényben megjelölt büntetőeljárás feladatok teljesítése érdekében engedélyezhető[27].

Az Rtv. 69. § (3) bekezdésének és a Be. 200. § (1) bekezdésének egybevetéséből megállapítható, hogy a két törvénynek van egy közös pontja: a konkrét bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható személy felkutatása[28]. Az azonban mindebből nem vezethető le, hogy a támadott rendelkezések alapján a hivatkozott rejtett nyomozási módszerek csupán olyan személyek kilétének, tartózkodási helyének tisztázására és kézrekerítésére irányulhatnak, akik a két törvényben felsorolt típusú bűncselekménnyel kapcsolatba hozhatók. Az Rtv. tekintetében a 63. § (3) bekezdése az ott felsorolt esetekben megengedi a 63. § (1) bekezdésében meghatározott valamennyi célból a titkos információgyűjtést, a Be. 202. § (1)–(2) bekezdése pedig a gyanúsítotton kívül más személyekkel szemben is lehetővé teszi a titkos adatszerzést[29].

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a titkos információszerzés és a titkos adatgyűjtés határait a támadott rendelkezésekben szereplő különös feltételek tovább tágítják.

Az Rtv. 69. § (3) bekezdés a)–h) pontjaiban felsorolt, a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés további feltételül szolgáló körülményeket az Alkotmánybíróság az Abh1.–ben[30] már részletesen megvizsgálta. Megállapította, hogy „az Rtv. jelzett rendelkezésében felsorolt bűncselekmény kategóriának feltüntetett jogfogalmakat és eljárásjogi terminus technikusok tartalmát (...) a törvényalkotó értelmező rendelkezésekben nem határozta meg, és azok nem azonosíthatók sem a Btk., sem a Be. rendelkezéseivel. Ennek folytán - néhány kivételtől eltekintve - a jogalkalmazónak nem áll rendelkezésére olyan kötött, (legalább) más jogszabályban meghatározott fogalomrendszer, amely kellő egyértelműséggel tartalmazna számára iránymutatást az elrendelés e feltételének vizsgálatánál. (...)

Az Rtv. 69. § (3) bekezdés a)–h) pontjaiban található feltételek nagyjából általában véve is meghatározatlan fogalmakat takarnak, amelyek egységes értelmezése a joggyakorlatban nem alakult ki. Jelentésükről a tudományos vagy oktatást célzó jogirodalom sem ad pontos eligazítást, s az egyedi esetekben igen távoli összefüggések vizsgálatát tételezik fel. Az Rtv. e rendelkezéseiben írt, a legkülönbözőbb 'jogfogalmakhoz és tág értelemben vett bűncselekmény típusokhoz' illesztett: 'kapcsolatos', 'kapcsolatba hozható', 'jellegű' kifejezések pedig eleve megengedhetetlenül tág határok közötti, előre kiszámíthatatlan, egyes esetekben akár ötletszerű jogértelmezésre adnak lehetőséget.” Minderre figyelemmel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az. Rtv. 69. § (3) bekezdés a)–h) pontjai „nem felelnek meg a normavilágosság követelményének, nem tükrözik egyértelműen és világosan a törvényhozói akaratot, nem küszöbölik ki az önkényes jogértelmezés lehetőségét. (...) Ez a helyzet viszont bizonytalan, kiszámíthatatlan és ellenőrizhetetlen döntések meghozatalára vezet”[31]. Az Alkotmánybíróság a fenti megállapításait jelen ügyben is fenntartotta[32].

A titkos információgyűjtés engedélyezésének a 69. § (1) bekezdése szerint a bűnüldözési cél mellett feltétele az eszköz alkalmazásával érintett bűncselekmény súlyossága.

Az Rtv. a 97. § (1) bekezdés i) pontjában megállapítja, hogy a törvény alkalmazásakor - így tehát a 69. § (1) bekezdése esetén is - súlyos bűncselekménynek tekintendő az a bűntett, amelyet a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyeget. Ebből következően - minthogy a Btk. a bűncselekményeket bűntett és a vétség kategóriákra osztja - vétség esetén a titkos információgyűjtés egyáltalán nem alkalmazható. Ez azonban csak az Rtv. 69. § (1) bekezdésére és nem a jelen ügyben vizsgált (3) bekezdésére érvényes korlát. A vegyes rendszer[33] elméleti modelljét követve ugyanis az Rtv. 69. § (3) bekezdés bevezető mondata az a)–h) pontban felsorolt „bűncselekmény-kategóriáknak feltüntetett jogfogalmakat” kiveszi a korlátozó hatályú (1) bekezdés alól. Azaz a felsorolt esetekben a büntetési tételre tekintet nélkül igénybe vehetők a titkos információgyűjtés eszközei. Ebből következően a vizsgált törvényhely már a gondatlan bűncselekmények és a további vétségek

esetén is lehetővé teszi az Rtv. 69. § (1) bekezdés a)–d) pontjaiban foglalt eszközök alkalmazását.

A 69. § (3) bekezdése - mint a titkos információgyűjtés generálklauzulája - az alkalmazás elé csupán egyetlen korlátot állít: „a prevenciót”. A megelőzés elvont kategóriája azonban alkalmatlan a titkos eszközök igénybevételére vonatkozó „szükségességi” határok kijelölésére.

Mindez azt jelenti, hogy a 69. § (3) bekezdése alá tartozó esetekben, a bűncselekmény súlyosságától, büntetési tételétől függetlenül kell mérlegelnie az engedélyezésre szóló indítvány benyújtójának, valamint az engedélyező bírónak, hogy az adott cselekmény összefüggésbe hozható-e az a)–h) pontok bizonytalan fogalomrendszerével. Az itt [az a)–h) pontokban] említett - nem jogi - kategóriák azonban rendkívül széles értelmezési tartományt tesznek lehetővé[34].

Az Rtv. 69. § (1) és (3) bekezdésének viszonyában alkalmazott jogtechnikai megoldás tehát a titkos információgyűjtés határait - figyelemmel a 63. § (1) bekezdésében foglaltakra és a törvényből hiányzó általános szükségességi kritériumra - beláthatatlanná, az indítványozók és engedélyezők szubjektív megítélésétől függővé teszi[35].

A Be. támadott rendelkezése nagyrészt az Rtv.-vel megegyező szabályokat tartalmaz. A 201. § (1) bekezdés a) pontja egyrészt az Rtv. 69. § (1) bekezdéséhez hasonlóan az 5 évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett szándékos bűncselekmények esetén teszi lehetővé a titkos adatszerzés engedélyezését. Ezzel értelmezési probléma nincs, mivel a Btk.-beli fogalomból egyértelműen kiderül, hogy a szóban forgó magatartás csak büntett lehet.

Az Rtv.-hez képest az alkalmazhatóság határait részben tágítja azonban a 201. § (1) bekezdés befejező mondatrésze, minthogy az ilyen bűncselekmény kísérlete és előkészülete esetén is lehetővé teszi a titkos adatszerzést. Ez értelmezési nehézséget szintén nem okoz, s ez a kodifikációs megoldás szintén kizárja, hogy büntetlen kívül más esetben alkalmazható legyen a titkos adatszerzés, minthogy a gondatlanságból elkövetett bűncselekménynek fogalmilag nem lehet sem kísérlete, sem előkészülete.

Úgyszintén a Btk. szabályai határozzák meg a 201. § (1) bekezdés d) pontjában az üzletszerűség, a bünszövetség, és a bünszervezet, illetve a fegyveresen történő elkövetés fogalmkörét[36]. Ebből következően tartalmuk megfelelően tisztázott.

A Be. 201. § (1) bekezdés b), c) e) és f) pontjaiban, valamint a d) pont első fordulatóban a törvényhozó ugyanazon, vagy hasonló bizonytalan jogfogalmakat alkalmazta, mint az Rtv. 69. § (3) bekezdésében[37]. Ezek értelmezési tartománya azonban még inkább „kiszélesedik” azzal, hogy bűncselekmény kísérlete és előkészülete során is alkalmazható. Noha a büntető anyagi jog szabályai szerint az előkészület csak kivételesen, csak akkor büntetendő, ha azt a törvény külön kimondja, a Be. rendelkezéseiben nem szerepel még az a korlát sem, hogy előkészület esetén a titkos adatszerzés is csak Btk. által büntetni rendelt esetekben alkalmazható, így a titkos adatszerzésnek bármely (szándékos) bűncselekmény esetén helye lehet[38].

Az előzőekben kifejtettekből megállapítható, hogy az Rtv. 69. § (3) bekezdésében és a Be. 201. § (1) bekezdésének a fentebb megjelölt eseteiben a titkos információgyűjtés, illetve a titkos adatszerzés speciális feltételeinek értelmezése parttalanná válik. A titkos eszközök és módszerek igénybevételének általános szükségességi feltételrendszere - eltekintve a korábbiakban kifejtett szűk körtől - meghatározatlan. Az alkalmazás mérlegelési szempontjait a vizsgált két törvény nem rögzíti. A konkrét feltételül szabott törvényi kritériumok igen tág értelmezést engednek meg. Mindez alapvető ellentétben áll a jogbiztonságból fakadó jogállami elvárásokkal, mert sérül az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből levezethető, a

jogszabályok világos normatartalmához fűződő és az alkalmazásuk következményeinek kiszámíthatóságára vonatkozó követelmény[39].

Az igénybevétel feltételeit körülíró „általános” felhatalmazás, az egyes, egymástól jelentős mértékben eltérő súlyú alapjogi korlátozást lehetővé tevő eszközök igénybevételére vonatkozó differenciálatlan szabályozás az alkalmazó szabad belátásától teszi függővé az alkalmazást, illetve azt, hogy az egyes esetekben mely és hány alapjogot, milyen mélységben korlátozó módszer mellett dönt. Az egymásra épülő törvényekben (Rtv., Nbtv., Be.) egymással sem céljaikat, sem fogalmi rendszerüket tekintve össze nem egyeztethető szabályok tág teret adnak az önkényes jogértelmezésre, ugyanakkor nem tartalmaznak az egyes eszközök és módszerek igénybevételével szemben az alkalmazókat kellő megfontoltságra intő hatékony törvényi korlátokat. Ezzel a jogintézmények eljárási garanciát jelentő lényege üresedik ki, ami pedig közvetlenül érinti a tisztességes eljárás feltételét jelentő törvényes bizonyítás követelményét[40].

Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy az alapjogok védelme érdekében a titkos eszközök alkalmazására vonatkozó, az alkotmányos célként elismert, közrend, közbiztonság védelme érdekében sem adható a jogalkalmazók számára olyan általános felhatalmazás, amely az alapvető jogok korlátozását anélkül teszi lehetővé, hogy a szükségesség és arányosság követelményének érvényesülése a felhatalmazás egyes feltételei vonatkozásában - absztrakt és konkrét értelemben - ellenőrizhető lenne. Ez a helyzet az egyes ügyekben ugyancsak a bizonyítás törvényességére vonatkozó eljárási garanciák, végső soron a tisztességes eljárás érvényesülését eliminálja[41]

Az Alkotmánybíróság a 20/2006. (V. 31.) AB határozatában összefoglalóan rögzítette, hogy az Alkotmány 2. § (1) bekezdésének normatív tartalmából következően a büntetőjogi eszközök alkalmazására csak a jogbiztonság igényét a büntetőjogi dogmatika szempontjából is kielégítő szabályozás mellett van mód. „Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatából következően a jogbiztonság, s ezen belül a normavilágosság, a norma alkalmazásának kiszámíthatósága, az önkényes értelmezés lehetőségének kizárása a személyes szabadságjogokat mindenkor erőteljesen érintő büntetőjogi következmények alkalmazhatósága szempontjából abszolút érték és nem relativizálható[42]. Az Abh1.-ben pedig - éppen az Rtv. 69. § (3) bekezdése kapcsán - rámutatott, hogy noha az Alkotmánybíróság mindig nagy jelentőséget tulajdonított a jogalkalmazói jogértelmezésnek „az alkotmányosan is elfogadott rendszerképző jogértelmezésnek megvannak a határai: ez nem kerülhet szembe a jogbiztonság követelményével. A jogalkalmazói jogértelmezés ezért csak olyan működőképes jogszabályra épülhet, amely világosan kijelöli az adott jogintézmény célját, alkalmazásának kereteit, szempontjait és rendjét, az alkalmazásával érintettek körét, azok jogait és kötelezettségeit és az intézménnyel összefüggésben igénybe vehető jogorvoslati rendet”[43]. Jogértelmezéssel pedig semmiképpen nem határozhatók meg azok a fogalmak, amelyek önmagukban is bizonytalanok, sőt az alkalmazás konkrét időpontjában meghatározhatatlanul tág körben és esetlegesen összekapcsolódva a bizonytalanságot felerősítik[44].

Az Rtv. 69. § (3) bekezdése, illetve a Be. 201. § (1) bekezdés b), c) pontjai, d) pontjának első fordulata, valamint e) és f) pontjai nem felelnek meg a fenti alkotmányossági követelményeknek.

Az Rtv.-ből hiányzik, a Be.-ben pedig homályosan és további kiszámíthatatlan értelmezést megengedő homályos fogalmakkal („aránytalan nehézség”; „valószínűsíthetően eredményre vezet”) körülírtan került meghatározásra a titkos eszközök igénybevételének indoklására vonatkozó általános („szükségességi”) feltétel. Mindkét törvényből hiányoznak az alkalmazásukra és az engedélyezésükre vonatkozó, a kérelemről határozni jogosult bíró számára a mérlegelés kereteit kijelölő igazodási pontok. Mindez nem teszi lehetővé, hogy a

jogalkalmazói gyakorlat a törvény által megfelelő mederben tartott jogértelmezés útján elősegítse a titkos információszerzés és a titkos adatgyűjtés során a jogbiztonság követelményének, az eljárási garanciáknak az érvényesülését, minek folytán sérülnek a magánszféra védelmére vonatkozó, az Alkotmány 59. §-ában biztosított jogok is[45]. Ezért az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 69. § (3) bekezdése, illetve a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 201. § (1) bekezdésének b) pontja, c) pontja, d) pontjának „sorozatban vagy szervezett elkövetéssel megvalósuló (ideértve az”, továbbá „elkövetést is)” szövegrészei, e) pontja és f) pontja alkotmányellenes, ezért azt 2007. december 31. napjával megsemmisíti.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 201. § (1) bekezdése ezt követően az alábbi szöveggel marad hatályban: „201. § (1) Titkos adatszerzésnek akkor van helye, ha az eljárás ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos, továbbá üzletszerűen, bünszövetségben vagy bünszervezetben történő, fegyveresen elkövetett bűncselekmény vagy ilyen bűncselekmény kísérletének, illetőleg előkészületének gyanúja miatt folyik.”

Elutasította viszont az Alkotmánybíróság a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 201. § (1) bekezdésének d) pontja „üzletszerűen, bünszövetségben vagy bünszervezetben történő” szövegrésze, valamint g) pontja alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványt, illetve a 201. § (1) bekezdésével összefüggő, mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítására irányuló indítványt.

Az előbbi esetben az indítványozó a titkos adatgyűjtésnek olyan feltételeit támadta, amelyeknek speciális tartalma más jogszabály által pontosan meghatározott, a gyakorlat által kidolgozott, s így értelme bizonytalanak nem tekinthető. Utóbbi esetben pedig arra hivatkozott, hogy a sérelmezett rendelkezés normatartalma az Rtv. szóhasználatától való eltérés ellenére - más jogszabályok közbenjöttével - bírói jogértelmezéssel megállapítható[46].

Összegzés:

A közrend, a közbiztonság, a nemzetbiztonság védelme indokoltá teszik a titkos eszközök és módszerek alkalmazását. Igénybevételükre azonban csak kivételesen, ultima ratioként kerülhet sor. Mivel alkalmazásuk több, az Alkotmányban rögzített alapjogot érint, ezért a szükségességi-arányossági mércének, követelményeknek minden esetben eleget kell tenniük. Ehhez pedig szükséges, hogy a szabályozás, a törvénytörvény egyértelmű, pontosan érthető, a kiterjesztő értelmezés lehetőségét kizáró legyen. Ha ezek a feltételek nem teljesülnek, a szabályozás a jogbiztonságból fakadó jogállami elvárásokkal ellentétben áll, mivel sérül a jogszabályok világos normatartalmához fűződő és az alkalmazásuk következményeinek kiszámíthatóságára vonatkozó követelmény.

Felhasznált irodalom:

1. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
2. 2/2007 (I. 24.) Alkotmánybírósági határozat
3. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény indoklása – Complex Jogtár Plusz
4. Büntető eljárásjog szerk.: Tóth Mihály HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2006. 324-329. oldal
5. Farkas Ákos- Róth Erika: A büntetőeljárás KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2005. 218-223. oldal
6. Fekecs Gyula: Titkos információgyűjtés, vagy titkos adatszerzés? in: Belügyi Szemle 2005/6. szám 46-55. oldal
7. Nyiri Sándor: A titkosan szerzett adat felhasználása a büntetőeljárásban in: Belügyi Szemle 2005/6. szám 34-45. oldal

8. Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs, 2006. 167-175. oldal

[1] Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, IV. évfolyamos nappali tagozatos hallgató (témavezető: Dr. Kardos Sándor, egyetemi docens).

[2] 2/2007 (I. 24.) AB határozat V. 4.1.

[3] A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 202. § (6) bek.

[4] Be. 201. § (1) bek.

[5] Rtv. 69. § (1) bek.: A Rendőrség bírói engedéllyel a 63. § (1) bekezdésében meghatározott bűnüldözési célból a súlyos bűncselekmények esetében magánlakást titokban átkutathat (titkos kutatás), az észlelteket technikai eszközzel rögzítheti; magánlakásban a történeteket technikai eszköz segítségével megfigyelheti és rögzítheti; levelet, egyéb postai küldeményt, valamint a telefonvezetéken vagy azt helyettesítő távközlési rendszerek útján továbbított közlés tartalmát megismerheti, azt technikai eszközzel rögzítheti; az Interneten vagy más számítástechnikai úton történő levelezés (E-mail) során keletkezett adatokat és információkat megismerheti és felhasználhatja.

[6] A súlyos bűncselekmények megfogalmazás azon bűncselekmények kategóriáját öleli fel, amelyeket a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyeget, tehát egy szóval: a büntetteket.

[7] 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) 69. § (3) bek.

[8] Rtv. 69. § (3) bek.: A Rendőrség az (1) bekezdésben felsorolt titkos információgyűjtésre szolgáló eszközöket és módszereket (a továbbiakban: különleges eszközök) az ott meghatározottak szerint alkalmazhatja a bűncselekmény gyanúja miatt körözött személy felkutatására, továbbá, ha az (1) bekezdésben nem említett bűncselekmény

- a) a nemzetközi bűnüldözéssel kapcsolatba hozható,
- b) gyermekkorú ellen irányul,
- c) sorozatban vagy szervezett elkövetéssel valósul meg,
- d) a kábítószerrel vagy kábítószernek minősülő anyaggal kapcsolatos,
- e) pénz- vagy értékpapír-hamisítással kapcsolatos,
- f) fegyveres elkövetéssel valósul meg,
- g) terror vagy terror jellegű,
- h) a közbiztonságot súlyosan megzavarja.

[9] Be. 201. § (1) Titkos adatszerzésnek akkor van helye, ha az eljárás

- a) ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos, továbbá
- b) országhatáron átnyúló bűnözéssel kapcsolatos,
- c) kiskorú ellen irányuló,
- d) sorozatban vagy szervezett elkövetéssel megvalósuló (ideértve az üzletszerűen, bűnszövetségben vagy bűnszervezetben történő elkövetést is),
- e) kábítószerrel vagy kábítószernek minősülő anyaggal kapcsolatos,
- f) pénz- vagy értékpapír-hamisítással kapcsolatos,

g) fegyveresen elkövetett, bűncselekmény vagy ilyen bűncselekmény kísérletének, illetőleg előkészületének gyanúja miatt folyik.)

[10] 2/2007 (I. 24.) AB határozat I. 2.2.

[11] Összefoglalóan pl.: 14/2004. (V. 7.) AB határozat (a továbbiakban: Abh2.), ABH 2004, 241, 254–256.; 42/2005. (XI. 14.) AB határozat, ABH 2005, 504, 517–518.

[12] 42/2005. (XI. 14.) AB határozat, ABH 2005, 504, 518.

[13] 2/2207 (I. 24.) AB határozat IV. 2.

[14] Pl. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 171.; 56/1994. (XI. 10.) AB határozat, ABH 1994, 312, 313.; 12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106, 112.; 18/2000. (VI. 6.) AB határozat, ABH 2000, 117, 129.

[15] Az Egyezségokmány 17. cikkének 1. bekezdése tartalmazza, hogy senki nem vehető alá önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak a magánéletével, a családjával, a lakásával, a levelezésével, kapcsolatban, és becsülete vagy jóhírveve nem tehető ki jogtalan támadásnak.

[16] Az Egyezmény 8. Cikkének 1. bekezdése szerint „mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.” A 2. bekezdése rendelkezik arról, hogy e jog gyakorlása egy demokratikus társadalomban csak törvényes keretek között, nemzetbiztonsági, közbiztonsági okból, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy a közérkölcsök, illetve mások jogainak szabadsága és védelme érdekében korlátozható.

[17] pl. Case of Valenzuela Contreras v. Spain, judgment of 30/06/1998., Reports 1998–V.

[18] pl. Case of Kopp v. Switzerland, judgment of 25/03/1998., Reports-1998–II.

[19] 2/2007 (I. 24.) AB határozat IV. 2.2.

[20] ABH 2001, 207, 213.

[21] 1995. évi C. tv. 174.§ (4) bek.

[22] 1997. évi XII. tv. 55. §, 59. §.

[23] 1972. évi V. törvény 9/A §.

[24] 2/2007 (I. 24.) AB határozat IV: 3.

[25] E szerint ide tartozik: a bűncselekmények megelőzése, felderítése, megszakítása, az elkövető kilétének megállapítása, bizonyítékok megszerzése, valamint a büntetőeljárásban részt vevő hatóságok tagjainak és az igazságszolgáltatással együttműködő személyeknek a védelme.

[26] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 3.1.

[27] A Be. 200. § (1) bekezdése szerint ilyen feladatnak tekinthető az elkövető kilétének, tartózkodási helyének megállapítása, elfogása, valamint a bizonyítási eszköz felderítése.

[28] Az Rtv. 69. § (3) bekezdése ugyanis akként rendelkezik, hogy itt, az a)–h) pontokban felsorolt bűncselekmények esetén - többek között - a” bűncselekmény gyanúja miatt „körözött” személy felkutatására vehetők igénybe a rejtett nyomozás eszközei. Körözés - ha nem is feltétlenül ismert személyi adatokkal rendelkező, de - meghatározott bűncselekmény konkrét (vélt) elkövetőjével szemben adható ki. A Be. 200. § (1) bekezdésének megfogalmazásából pedig szintén az következik, hogy (a bizonyítási eszközök felderítésén túl) a titkos adatszerzés eszközei a 201. § (1) bekezdésében meghatározott bűncselekmények elkövetésével megalapozottan gyanúsítható „elkövető kilétének, tartózkodási helyének megállapítása, elfogása” érdekében vehetők igénybe.

[29] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 3.1.

[30] 47/2003 (X. 27.) AB Határozat

[31] Abh1., ABH 2003, 525, 536-537.

[32] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 3.2.

[33] Ebben a rendszerben törvényhozás egyrészt a szabadságvesztés mértékére figyelemmel engedi meg a titkos eszközök alkalmazását, másrészt pedig ettől függetlenül nevesít olyan

bűncselekményeket, amelyek gyanúja esetén ettől függetlenül is igénybe vehetők (pl. Egyesült Királyság).

[34] A „nemzetközi bűnüldözés” nem jogi, hanem kriminológiai fogalomkör, amelynek jogi elemei is vannak. Pontos meghatározása - sem jogszabályban, sem a jogirodalomban - nem létezik, így gyakorlatilag bármely bűncselekménnyel összefüggésbe hozható, hiszen a „hazai bűnüldözés” nyilvánvalóan része annak az egységes egésznek, amelyet kriminológiai (de nem feltétlenül jogi) értelemben világméretűnek tekintünk.

A „gyermekkorú ellen irányul” kitétel lényegében határtalanná teszi a jogértelmezést, minthogy a megfogalmazásból következően a bűncselekmény irányulhat közvetlenül vagy csak közvetetten a gyermekkorú ellen. Így e kategóriába igen sok bűncselekmény beletartozhat.

Az eltűrhető mértéket meghaladó jogalkalmazói szubjektivizmus lehetőségétől nem mentes a „sorozatban vagy szervezett elkövetéssel valósul meg”, a „(...) terror jellegű”, a (kábitószerrel vagy) „kábitószernek minősülő anyaggal kapcsolatos”, a „közbiztonságot súlyosan megzavarja” kitételek értelmezése sem. Bár közelít a Btk. rendszerében ismert meghatározáshoz, nem fedí le teljesen annak rendelkezéseit, így értelmezhetetlen kategória önmagában a „fegyveres elkövetéssel valósul meg” fogalomkör is. A meghatározásból nem állapítható meg pontosan, hogy ezen csak a Btk. 137. § 4. a) pontja szerinti lőfegyverrel, vagy a b) pont szerinti felfegyverkezve történő elkövetést is érteni kell-e.

[35] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 3.2.

[36] Btk. 137. § 4. pont, valamint 7–9. pontok

[37] Országhatárokon átnyúló bűnözéssel kapcsolatos, kiskorú ellen irányuló, kábitószerrel vagy kábitószernek minősülő anyaggal kapcsolatos, stb.

[38] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 3.3.

[39] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 3.5.

[40] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 3.5.

[41] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 3.6.1.

[42] ABK, 2006. május, 344, 350.

[43] ABH 2004, 525, 549–550.

[44] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 3.6.2.

[45] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 4.1

[46] 2/2007 (I. 24.) AB. határozat IV. 4.2.